

KONRAD ZACHARZEWSKI

**DOM SKŁADOWY JAKO PRZEDSIĘBIORCA ZAUFANIA
PUBLICZNEGO****1. UWAGI WSTĘPNE**

Ze wszech miar uzasadnione oczekiwanie pozytywnych następstw wejścia w życie ustawy o domach składowych przeplata się z obawami o prawidłowe funkcjonowanie tych pożytecznych dla gospodarki instytucji. Ustawa o domach składowych (Dz.U. 2000, nr 114, poz. 1191), uchwalona dnia 26 października 2000 roku, nabrała mocy prawnej dnia 4 stycznia 2001 roku. Jakkolwiek godna pochwały idea przywrócenia domów składowych na obszar prawa polskiego znalazła grunt dla swojego rozwoju znacznie wcześniej¹, to dopiero z tą datą pojawiły się normatywne przesłanki restytuowania w Polsce kwalifikowanych przedsiębiorstw składowych. Wysiłek ustawodawcy znajdował swoje odzwierciedlenie w kilku kolejnych wersjach projektu ustawy. Przedmiotem dyskusji uczyniono niejedną koncepcję instytucjonalnego otoczenia domów składowych. Proces legislacyjny szczęśliwie jednak dobiegł końca, co należy powitać z uznaniem. Wysiłek włożony w wykonanie przepisów ustawy zaowocuje powołaniem w najbliższej przyszłości domów składowych – profesjonalnych przechowawców, wyposażonych przepisem ustawy w specjalne kompetencje. Z tego między innymi powodu warto w krótkim rysie nakreślić formułę działalności tych przedsiębiorców, ze szczególnym uwzględnieniem próby znalezienia odpowiedzi na pytanie, czy może się wiązać z tym faktem wystąpienie zagrożeń dla uczestników obrotu prawnego.

Pragmatyka domów składowych wymaga podjęcia trudu stałej popularyzacji, przede wszystkim z powodu skromnej jak dotąd literatury na ten temat².

¹ J. Kunert, *Konieczność przywrócenia pewnych dokumentów i instytucji prawnych w handlu zagranicznym*, „Biuletyn Ekonomiczny MHZ” 1970, nr 11; polemiczny głos Z. Lichniaka (*Zastosowanie dowodów składowych zbywalnych przez indos jednym ze środków promocji i efektywnego rozwoju eksportu*, „Biuletyn Ekonomiczny MHZ” 1971, nr 1), z repliką J. Kunerta (*W sprawie sposobu przywrócenia w handlu zagranicznym dowodów składowych na zlecenie*, „Biuletyn Ekonomiczny MHZ” 1971, nr 3); J. Napierała, *W sprawie regulacji prawnej dowodów składowych zbywalnych przez indos*, „PUG” 1978, nr 11.

² Z najnowszej literatury ostatnich lat: A. Jamróg, *Dowody składowe (w:) St. Władyka (red.) Prawo papierów wartościowych*, Kraków 1995; R. Jastrzębski, *Prawne regulacje funkcjonowania*

Jednakże przedmiotem dalszych uwag będzie jakościowe spojrzenie na prezentowane zagadnienie. Pilną potrzebę uzmysłowienia korzyści, jakie daje możliwość wykorzystania w praktyce urządzeń pozostawionych do dyspozycji szerokiej rzeszy uczestników obrotu prawnego przez przepisy ustawy, przyjdzie potraktować w nieco dalszej perspektywie. Poszukiwanie argumentów na poparcie tezy, iż działalność domów składowych jest pozbawiona znacznych aspektów negatywnych, będzie się z konieczności opierała na przywoływaniu konkretnych rozstrzygnięć ustawowych oraz niektórych dotychczasowych doświadczeń. Tytuł przyczynku jest po części wyrazem przekonania, iż pomyślny rozwój domów składowych zależy w znacznej mierze od społecznego oddźwięku, z jakim spotka się sugerowana regulacja.

Zanim przystąpimy do przedstawienia wybranych zagadnień tej jakże ciekawej instytucji prawa obligacyjnego, niech nam będzie wolno podkreślić, iż powodzenie domów składowych w obecnej architekturze gospodarczej Polski zależy dużo bardziej od stopnia jej wykorzystania w praktyce, niż od – skądinąd wysokiej – jakości merytorycznej zaproponowanych rozwiązań. Dlatego wyłączenie dziełem przypadku jest fakt, iż przewidziane przez ustawę konstrukcje jurydyczne pozwolą zapewnić optymalne funkcjonowanie domów składowych w naszych warunkach. Konieczność ukazania tych przedsiębiorców raczej od strony oczekiwań wobec tego nowego, od dawna postulowanego i potrzebnego urządzenia gospodarczego znajduje zatem swoje uzasadnienie, ponieważ można się słusznie spodziewać, iż oczekiwania praktyki są wysokie i takie pozostaną. Dalsza lektura pozwoli, w skromnej opinii autora, przekonać się o rozmiarze arsenału środków prawnych, jakie mogą służyć kontrahentowi domu składowego.

Ponieważ jednak znaczenie domów składowych w procesie regulacji rynków (zwłaszcza rynku zboża) jest niezwykle doniosłe, przewodnim wątkiem pozostanie ukazanie publicznego wymiaru działalności tych przedsiębiorstw. Zasygnalizowane już na samym wstępie obawy o prawidłowe funkcjonowanie domów składowych rodzą się właśnie w związku z trudną do przecenienia rolą, jaką mają one spełniać w gospodarce, aspirującej przecież do miana nowoczesnej. Należyte wykonywanie umowy składu zawartej z domem składowym spotyka się mianowicie z zainteresowaniem państwa. Trzy najważniejsze rodzaje świadczenia, jakie wynikają z tej umowy, w toku rozwoju historycznego kierowały na siebie wzmożoną uwagę nie tylko kontrahentów domów składowych, ale i związków publicznoprawnych. Przez pryzmat założeń

domów składowych w Polsce, „PiP” 1999, z. 10; R. Jastrzębski, *Dowody składowe w prawie polskim*, „PUG” 1999, nr 11; M.H. Koziński, *Towarowe papiery wartościowe. Dowody składowe* (w:) *Papiery wartościowe* (praca zbiorowa), Kraków 2000; Z. Pławecki, *Domy składowe*, „Rzeczpospolita” z 31 sierpnia 1996 roku; Z. Pławecki, *Dowody składowe*, „Radca Prawny” 1997, nr 1; P. Pogonowski, *Dowody składowe jako papiery wartościowe na zlecenie*, „Prawo Spółek” 1999, nt. 7–8; K. Zacharzewski, *Zagadnienia prawnego ujęcia dowodów składowych de lege ferenda*, „PPH” 1999, nr 6; K. Zacharzewski, *Sytuacja prawna banku domicylowego w świetle przepisów ustawy o domach składowych*, „Prawo Bankowe” 2001, nr 1.

gospodarczych, obowiązujących w skali regionu czy państwa, grupa kwalifikowanych przedsiębiorstw składowych już od chwili swojego powstania podlegała nadzorowi, którego przedmiotem było – i jest obecnie – prawidłowe wykonywanie obowiązku pieczy nad rzeczą oddaną na skład, prawidłowe wystawianie i obieg dowodów składowych oraz prawidłowy przebieg procedury poszukiwania zaspokojenia z rzeczy oddanej na skład. Niewykonanie umowy składu w skali jednostkowej rodzi co najwyżej odpowiedzialność domu składowego. Tymczasem nieroztropne działania kontraktowe domów składowych mogą okazać się brzemienne w skutki ponieważ przedsiębiorcom tym grozi utrata zaufania kontrahentów, potencjalnych kontrahentów oraz szerokiego kręgu innych osób, zainteresowanych w prawidłowym ich funkcjonowaniu. Zapobieżenie wystąpieniu takiego zagrożenia leży w interesie państwa właśnie z powodu znaczenia domów składowych dla niektórych wymienionych już segmentów rynku. Dlatego właśnie pozostaje aktualne pytanie o to, co zrobił ustawodawca, aby zapewnić tzw. bezpieczeństwo obrotu w zakresie trzech podstawowych rodzajów świadczeń domów składowych, czy też bardziej ogólnie – w zakresie ich działalności.

Do wyjaśnienia chociażby w minimalnym stopniu zgłoszonych wątpliwości posłuży ukazanie tła historycznego, jakie towarzyszyło formowaniu się dzisiejszych postaci domów składowych, przedstawienie ustrojowych determinantów pozycji prawnej tych przedsiębiorców oraz publicznoprawnego wymiaru aktywności w sferze umów. W nawiązaniu do czekającego nas przedstawienia domu składowego jako kontrahenta umownego, wiązkę syntetycznych uwag poświęcimy umowie składu, niektórym kwestiom istotnym dla oceny składowych papierów wartościowych oraz – także w minimalnym zakresie – odpowiedzialności domu składowego.

Ponieważ centralnym problemem pozostaje wiarygodność, jaką przyjdzie darzyć domy składowe, selekcja zagadnień odbyła się ze szczególnym uwzględnieniem czynników, które zapewniają kontrahentowi domu składowego stabilną sytuację w stosunku prawnym, zaś w wymiarze ogólnym – ukażą domy składowe jako kontrahentów cieszących się dobrą opinią wśród szerokiego kręgu osób, chociażby potencjalnie zainteresowanych zawarciem umowy albo dla których pozostaje istotne należyte wykonywanie umów składu, zawartych przy udziale domu składowego.

2. HISTORIA ROZWOJU INSTYTUCJI DOMÓW SKŁADOWYCH

Początków rozwoju domów składowych nie sposób ustalić w sposób zadowalająco precyzyjny. Jednakże część faktów, nie podawanych obecnie w wątpliwość, pozwala wykazać istnienie związku pomiędzy ascendentami dzisiejszych domów składowych a organizacją państwową bądź komunalną. Z oczywistych względów intensywny rozwój przedsiębiorstw, świadczących na dużą skalę usługi przechowania, mógł mieć miejsce jedynie w regionach świata

obfitych w produkty albo też tam, gdzie istniała wzmożona aktywność w dziedzinie operacji wymiennych. Występowanie obu tych właściwości na obszarach basenu Morza Śródziemnego wydatnie przyczyniło się do zapoczątkowania właśnie tam korzystania z usług przechowywania znacznych ilości rzeczy ruchomych. Nieunikniony związek rozwoju wczesnego przemysłu przechowalniczego z żeglugą znajduje zresztą swoje potwierdzenie także w czasach nam współczesnych. Występowanie znacznej liczby składów portowych odnotowano na przykład w Pireusie, gdzie handel targowy odbywał się na podstawie prób towarów, skąd można wnosić, iż przedmiot świadczenia z umowy sprzedaży był przechowywany osobno i nie znajdował się w miejscu zawarcia umowy. Natomiast w imperium rzymskim sprowadzanie zboża z Sycylii i Egiptu stało się sprawą rządową. Zajmował się tym specjalny urzędnik (*praefectus annonae*), który przywoził zboże wielkimi partiami do magazynów publicznych, pobudowanych nad Tybrem w pobliżu przystani *Emporium* i sprzedawał je po cenie oznaczonej uchwałą ludu, a niższej od ceny targowej³.

Rozpowszechnione w średniowieczu prawo składu także przyczyniło się do rozwoju zakładów przechowalniczych. Jeżeli handel lokalny odbywał się na zasadzie przyznanego przywileju składowego, to naturalną koleją rzeczy monopol obejmował nie tylko wymóg poruszania się przez kupca po wyznaczonych szlakach, obowiązek zatrzymania się w uprzywilejowanym mieście i sprzedaży całości bądź części przywiezionych towarów, ale i konieczność jego przechowania we wskazanym miejscu⁴. W warunkach konkurencji nabywców, gdy miasta zabiegały o uzyskanie od władzy przywilejów składowych z powodu braku wystarczającej ilości dostępnych towarów, nie sposób przyjąć, iż świadczenie wysokiej jakości usług składowych mogło spotkać się z szerszym zainteresowaniem. Reguła ta nie obowiązuje jednak w miastach portowych, a zupełnie upada pod wpływem gwałtownego wzrostu możliwości produkcyjnych gospodarki wczesnokapitalistycznej, z czym wiąże się między innymi znaczne zapotrzebowanie na surowiec.

W czasach nowożytnych, pod wpływem tych samych bodźców gospodarczych, przechowalnictwo na dużą skalę rozwijało się dynamicznie na przykład w Anglii, Holandii, Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, Kanadzie, Australii, Argentynie i Rosji. Podczas gdy w dziedzinie świadczenia usługi składu postęp dokonywał się stosunkowo powoli, to znacznego przyspieszenia nabrał tok ewolucji dokumentu, wydawanego na potwierdzenie faktu złożenia rzeczy w magazynach przedsiębiorcy. Dokument taki w swoich początkach służył, jak można sądzić, jedynie przeprowadzeniu dowodu na okoliczność wykazania tytułu prawnego do rzeczy oddanej na przechowanie. Z trudem można ustalić moment, w którym dowód składowy wyodrębnił się od egzemp-

³ T. Korzon, *Historia handlu w zarysie*, Warszawa 1914, s. 33.

⁴ W kwestii uprzywilejowania miast średniowiecznych na zasadzie prawa składu szeroko: S. Górczyński, *Prawo składu w Polsce*, Warszawa 1926.

larza umowy przechowania/składu⁵, lecz ze znaczną dozą prawdopodobieństwa można wskazać, kiedy wyodrębniony już – w wielu wariantach – dowód składowy uzyskał atrybut papieru wartościowego. Jedną jednak okoliczność nie podlega wątpliwości. Mianowicie kompetencja do wystawiania papierów wartościowych należała jedynie do tych przedsiębiorców, którzy cieszyli się dużą renomą w dziedzinie świadczenia usług składu. Powszechnie obowiązujący wzorzec w tym zakresie nie został ustalony, za sprawą ujawnienia się wyraźnych dyferencji w rozwoju domów składowych na kontynencie europejskim i w systemie prawa anglosaskiego, ale wolno twierdzić, że w prawie kontynentalnym uprawnienie do wystawiania dowodów składowych – papierów wartościowych służyło wyłącznie przedsiębiorcom, działającym na podstawie zgody organu państwa albo pozostającym pod jego nadzorem. Tymczasem w prawie anglosaskim, które dopuszczało inną możliwość – głównie za sprawą tradycyjnego stosunku do wykształconych instytucji oraz znacznego stopnia oddziaływania zwyczaju w dziedzinie umów – początkowo nie doszło do objęcia aktu kreacji dowodów składowych nadzorem państwa⁶.

Z uwagi na występujące odniesienia w prawie polskim, najważniejszym momentem w historii domów składowych wydaje się być powstanie kontynentalnego modelu tych instytucji, którego początki sięgają połowy XIX wieku. Przyjmuje się, że ich pierwowzorem jest model anglosaski, a rozróżnienie opiera się na kryterium jurystycznej formuły papieru wartościowego, wydawanego przez domy składowe obu rodzajów. Model anglosaski operuje pojedynczym dowodem składowym⁷. Otóż we Francji, nękanej kryzysem gospodarczym, domy składowe (franc. *magasins generaux*) zostały założone po raz pierwszy dekretem z dnia 21 marca 1848 roku. Unormowanie to było niedoskonałe, nawet jak na owe czasy i szybko zostało uchylone przez ustawę z dnia 28 maja 1858 roku „o negocjowaniu towarami złożonymi w magazynach publicznych”⁸. Przełomowość tej regulacji polegała na stworzeniu ram prawnych dla obrotu prawami do rzeczy, inkorporowanymi w dwuczęściowym dowodzie składowym (tzw. typ kontynentalny dowodu składowego). Ustawa stała się wzorcowym rozwiązaniem, przyjmowanym wprost lub adaptowanym w wielu ustawodawstwach europejskich, była też impulsem dla powstawania regulacji w zakresie tworzenia i działalności przedsiębiorstw składowych na kontynencie. Między nimi znalazło się austriackie rozporządzenie z dnia 19 czerwca 1866 roku o publicznych składach towarowych, uchylone dosyć szybko, gdyż przyjęło zasadę jednoczęściowego dowodu składowego. Od 1882 roku Ministerium

⁵ Niewątpliwie nie wcześniej, niż upowszechniła się forma pisemna w dziedzinie prawa prywatnego.

⁶ Ustawodawstwo krajowe zupełnie się do tego nie miesza, jak twierdzi T. Starzewski (*O domach składowych i nowej ustawie z dnia 28 kwietnia 1889 roku*, „Kwartalnik Stowarzyszenia Kandydatów Notarialnych w Krakowie”, t. I, nr 3, s. 5).

⁷ Por. R. Jastrzębski, *Pojedyncze dowody składowe*, „PUG” 2000, nr 7–8.

⁸ Więcej szczegółów (w:) A. Boistel, *Wykład prawa handlowego*, Warszawa 1877, s. 356.

Handlu przeprowadzało ankiety w celu powzięcia decyzji o ewentualnym dokonaniu reformy, czego owocem okazała się ustawa z dnia 28 kwietnia 1889 roku. Formuła austriacka stanowi przy tym pierwowzór dla polskich regulacji, począwszy od powstałych po odzyskaniu niepodległości. Materia domów składowych stała się priorytetowym przedmiotem regulacji w tym okresie, obok na przykład prawa wekslowego z dnia 14 listopada 1924 roku, co dobitnie świadczy o znaczeniu tych przedsięwzięć oraz o zauważeniu potrzeby ich rychłego powołania w Rzeczypospolitej. Obecnie obowiązująca ustawa o domach składowych z dnia 26 października 2000 roku jest trzecim z kolei aktem prawnym w Polsce w tej dziedzinie. Poprzedzały ją rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 28 grudnia 1924 roku o prawie o domach składowych (Dz.U. 1924, nr 114, poz. 1020), uchylone przez przepisy rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 27 czerwca 1934 roku oraz Kodeks handlowy (Dz.U. 1934, nr 57, poz. 502).

3. RELACJE MIĘDZY PRZEDSIĘBIORSTWAMI SKŁADOWYMI A PAŃSTWEM LUB GMINĄ

Związki publicznoprawne angażowały się w działalność przedsiębiorstw składowych z dwóch najważniejszych powodów. Po pierwsze, ciężar tworzenia przedsiębiorstw składowych oraz administrowania nimi spoczywał na państwie z uwagi na rozmiar podejmowanego przedsięwzięcia. W epoce kształtowania się kultury handlowej magazyny znacznej wielkości stanowiły rzadkość. Prawidłowość ta w nieco mniejszym zakresie rozciąga się także na czasy współczesne. Fakt obowiązywania ustawy nie jest przy tym konieczny dla tworzenia przez państwo (gminę) przedsiębiorstw składowych, ponieważ, odpowiednio do wytyczonych celów, wspomniane jednostki mogą podejmować takie inwestycje także mimo braku stosownego aktu rangi ustawowej. Jednakże niektóre uprawnienia przechowawców muszą być legitymowane przez przepis prawa pozytywnego, a ilustracją takiego uprawnienia niech będzie kompetencja do wykonywania z udziałem domu składowego niektórych czynności egzekucyjnych. Drugim powodem wkraczania państwa w domenę domów składowych jest stopniowo nasilające się zainteresowanie władzy sprawami handlu. Ingerencja ta brała swoje uzasadnienie z monopolu państwa na określonym obszarze aktywności gospodarczej. Władza zastrzegała dla siebie bezpośredni, niekiedy wyłączny udział w dokonywaniu niektórych czynności wymiany gospodarczej, z czasem, odstąpiwszy od tego, pozostawiała sobie jedynie wykonywanie nadzoru. Etatyzm w handlu stanowi przy tym samodzielną przesłankę i uzasadnienie dla procesu angażowania się z dużą mocą w sprawę kwalifikowanego świadczenia usług składu.

Odbywa się to zresztą z uwzględnieniem korzyści dla uczestników obrotu prawnego. Najważniejszym dobrodziejstwem powoływania składów przez państwo lub związki komunalne pozostaje stworzenie możliwości przechowania zapasów. Nie czyni się przy tym rozróżnienia, czy przechowywane zapasy

pozostają w gestii właściciela składów, czy też składy są udostępniane szerszej publiczności. W warunkach dostatecznej ilości powierzchni składowej, jako decydujące kryterium wybija się możliwość efektywnego administrowania zapasami, kontrolowania i zachowania ich jakości oraz obniżenia kosztów przechowania. Wraz z uformowaniem się zasady, że jedynie magazyny kwalifikowane są wyposażone w kompetencję do wystawiania papierów wartościowych, do ogólnych korzyści z tworzenia składów bądź wykonywania nad nimi nadzoru dochodzi utrzymanie wysokiej kondycji gospodarki towarowej (także rolnictwa), wyposażonej w akceptowany środek zabezpieczenia wierzytelności. Aktywność związków publicznoprawnych w sferze przechowywania towarów może mieć swoje odniesienia w zakresie stworzenia dogodnych warunków uzyskania kredytu pod zastaw towarów oddanych na skład. Istnienie domów składowych przyczynia się zatem do uporządkowania sfery kredytowania rolnictwa. Zachodzi również powiązanie przedsiębiorstw uprawnionych do wystawiania towarowych papierów wartościowych z rynkami giełdowymi. Możliwość dysponowania dowodem składowym nie stanowiła głównego czynnika determinującego rozwój giełd towarowych, a raczej była efektem pojawienia się takiej potrzeby uczestników obrotu giełdowego. Łatwo jednak dowieść, że posiadanie papieru wartościowego, który by ucieleśniał prawa do rzeczy oddanej na skład, było warunkiem wykształcenia się nowoczesnych formuł prowadzenia handlu giełdowego.

Charakterystyka relacji, jakie zachodzą pomiędzy organizacją państwową lub municypalną a świadczeniem usług składu na dużą skalę, powinna obejmować także zaprezentowanie możliwych sposobów pojmowania tych zależności. Okazuje się bowiem, że opis związków pomiędzy organizacją publiczną a domem składowym rzuca światło na katalog oczekiwań, jakie mogą być kierowane pod adresem państwa, jako założyciela domów składowych, bądź organu nadzorującego ich działalność. Zazwyczaj uważa się, że przez wyposażenie przedsiębiorstw składowych w szereg zastrzeżonych tylko dla nich uprawnień, podkreślony zostaje ich związek z państwem. Pozostają one zatem we wzajemnym stosunku. Jednak niezupełnie ściśle publiczne przedsiębiorstwa składowe kojarzone są z przedsiębiorstwami pozostającymi pod zarządem państwa. Zajmowanie w obrocie pozycji przedsiębiorstwa publicznego nie wyklucza bynajmniej ewentualności powoływania do życia takich przedsiębiorstw z wyłączeniem bezpośredniego zaangażowania państwa w ich działalność. O wiele bardziej uzasadniona interpretacja pozwala przyjąć, iż publiczny charakter domów składowych przejawia się w narzuconej przez państwo procedurze ich zakładania oraz w nadzorowaniu ich bieżącej działalności. To z kolei pomaga w osiągnięciu pewnych celów, również uważanych za cele publiczne. Domy składowe tym różnią się od prywatnych przedsiębiorstw składowych, że służą do p o w s z e c h n e g o użytku⁹. Państwo wywiera wpływ

⁹ Tym kryterium posługiwała się ustawa austriacka z dnia 28 kwietnia 1889 roku, o czym pisze K. Petyniak-Sanecki (*Domy składowe i obrót warrantowy*, „PPH” 1925, nr 3, s. 156).

na zakładanie domów składowych, przyjmując założenie, że instytucja ta przedstawia charakter interesu publicznego¹⁰. Istotą aktów prawnych dotyczących domów składowych jest to, że regulują one zakłady publiczne¹¹.

Zauważa się także, iż nadane w drodze ustawowej szczególne uprawnienia przesądzają o zajmowaniu przez domy składowe pozycji uprzywilejowanej w stosunku do innych przechowawców¹². Wyposażenie niektórych przechowawców w takie uprawnienia służy jednak, w zamierzeniu ustawodawcy, realizacji wytyczonych celów publicznych. Trzeba mieć świadomość faktu, iż instrumentarium pozostające w dyspozycji kontrahentów domu składowego daje im szerokie spektrum możliwych zastosowań w praktyce. Znaczna paleta możliwości jest jednocześnie bodźcem, który w zamyśle ustawodawcy powinien prowokować adresatów ustawy o domach składowych do podejmowania określonych, oczekiwanych zachowań, a zwłaszcza skłaniać do zawierania umowy składu oraz do zgłaszania żądania wydania dowodu składowego.

4. ZADANIA DOMÓW SKŁADOWYCH

Dążenie ustawodawcy do zapewnienia kwalifikowanym przedsiębiorstwom składowym wyeksponowanej pozycji ustrojowej oraz kontraktowej w stosunku do innych przedsiębiorstw, świadczących usługi przechowania, należy zawdzięczać trosce o prawidłowe wypełnianie postawionych przed nimi zadań. Warto przypomnieć, że działalność domów składowych konkretyzuje się na trzech głównych płaszczyznach. Zgodnie z założeniem, iż czynności domów składowych mogą być pożyteczne dla ogółu osób zainteresowanych, dążenie ustawodawcy do zapewnienia bezpiecznego wykonywania tych czynności znajduje swoje odzwierciedlenie – po pierwsze – w określeniu, jakie potrzeby obrotu prawnego mają zostać zaspokojone wprowadzoną regulacją oraz – po drugie – w uregulowaniu sposobu zaspokajania tych potrzeb.

Zainteresowanie dziedziną przechowalnictwa towarów masowych płynie stąd, że stwarza ona sposobność wywierania przez państwo wpływu na przebieg niektórych procesów gospodarczych. W naszym kraju odnosi się to w głównej mierze do rynku produktów rolnych. Domy składowe, w odróżnieniu od innych przedsiębiorstw składowych, wyposażone są w szczególne kompetencje. Cechą wspólną wszystkich przedsiębiorstw składowych jest wykonywanie obowiązku pieczy. Jednakże wyłącznie domy składowe są uprawnione do wystawiania dowodów składowych oraz prowadzenia sprzedaży egzekucyjnej na zaspokojenie w trybie pozasądowym pretensji osoby, która udzieliła kredytu zabezpieczonego na towarze. Jak zatem można wnioskować, powołanie domów

¹⁰ Ibidem, s. 157.

¹¹ J. Hryniewicz (w.): St. Waschka, B. Olszewicz (red.), *Podręczna encyklopedia handlowa*, Poznań 1931, s. 231.

¹² Patrz: *Przewodnik przemysłu i handlu polskiego*, Warszawa 1928, s. 32.

składowych w obecnych warunkach na nowo określi standard zawodowego przechowywania (składowania), ponieważ ustawa o domach składowych przewidziała nowelizację przepisów kodeksu cywilnego w zakresie umowy składu (art. 853–859⁹ k.c.), wspólnych dla wszystkich przedsiębiorstw składowych, nie tylko dla domów składowych. Ponadto sugerowana regulacja stwarza możliwość zaspokojenia dwóch innych, nie mniej istotnych potrzeb uczestników obrotu prawnego. W tej grupie widzimy, po pierwsze, doniosłą potrzebę dysponowania papierem wartościowym, reprezentującym prawa do rzeczy oddanej na skład, który może posłużyć jako zabezpieczenie wierzytelności. Konstrukcja prawna dowodu składowego pozwala na ustanowienie prawa zastawu na rzeczy oddanej na skład, co powinno interesować przede wszystkim osoby dysponujące okresowo towarem i poszukujące źródła krótkoterminowego finansowania swojej bieżącej działalności. Dłużnik (kredytobiorca) może zatem ustanowić zastaw na towarze, natomiast wierzyciel (kredytodawca, najczęściej bank) może poszukiwać zaspokojenia z przedmiotu zastawu. Odbywa się to, co wypada podkreślić, z pominięciem drogi sądowej.

Dwa z trzech przedstawionych następstw, jakie niesie ze sobą wejście w życie ustawy o domach składowych, są szczególnie doniosłe. Stworzenie możliwości wystawiania składowych papierów wartościowych oraz dochodzenia roszczeń na podstawie dowodów składowych wymaga przede wszystkim wyważenia argumentów w sporze o to, czyje interesy zasługują na wzmożoną ochronę. Czy wierzycielowi należy umożliwić skuteczne dochodzenie swoich pretensji na podstawie papieru wartościowego wystawionego przez dom składowy, czy to raczej dłużnik – w najgorszym z możliwych wariantów – będzie mógł się uważać za „bezpiecznego”, jeżeli swojego zobowiązania nie wykona. W obu wariantach centralnym zagadnieniem pozostaje zachowanie rzeczy w stanie nie pogorszonym: dla wierzyciela jest to substrat zabezpieczenia, dla dłużnika natomiast obiekt posiadania. Zachowanie właściwej proporcji na płaszczyźnie: wierzyciel–dłużnik zostało przesądzone właściwie bez udziału naszego ustawodawcy, albowiem już z samej istoty systemu dowodów składowych dwuczęściowych wypływa łatwość w ustanowieniu zabezpieczenia wierzytelności, ale też i skuteczność w poszukiwaniu zaspokojenia roszczeń w majątku dłużnika. Zaproponowane rozwiązania należy uznać za trafne.

W nieco innym świetle postawiony jest problem oczekiwania uczestników stosunków prawnych, jakie wynikają z umów zawartych na giełdzie towarowej. Konstrukcja prawna dowodów składowych zapewnia wyjątkowo sprawne przenoszenie praw do rzeczy oddanej na skład. Często będzie tak, że żądanie wydania rzeczy ze składu wystosuje inna osoba, niż ta, która rzecz na skład oddała. Do odebrania rzeczy ze składu uprawniony jest legitymowany formalnie posiadacz obu części dowodu składowego, a nie oddający na skład. Żądanie wydania rzeczy ze składu może więc pochodzić od osoby, która zawarła umowę na giełdzie towarowej i nabyła w następstwie tego faktu legitymację do odebrania rzeczy ze składu. Wykorzystanie dowodów składowych w handlu

giełdowym polega zwłaszcza na uproszczeniu sposobu wykonywania niektórych umów giełdowych (umów kasowych). Z oczywistych względów ustrój domów składowych powinien gwarantować, że umowa zawarta na giełdzie zostanie wykonana, czyli że strona umowy zawartej na giełdzie wstąpi w posiadanie towaru zindywidualizowanego w dowodzie składowym. Jedynym możliwym poziomem prawdopodobieństwa wykonania kasowej umowy giełdowej z udziałem domu składowego jest pewność. Specyfika prowadzenia interesów giełdowych nie dopuszcza innej ewentualności.

5. PODSTAWY ZAUFANIA DLA DOMÓW SKŁADOWYCH

Widać więc stosunkowo wyraźnie, jak kształtuje się rola ustawodawcy państwowego na polu reglamentacji działalności domów składowych. O ile dotychczasowe doświadczenia w sferze wykonywania pieczy nad rzeczą oddaną na skład pochodzą od istniejących obecnie przedsiębiorstw składowych, które z czasem – jak należy się spodziewać – rozważą wystąpienie z wnioskiem o udzielenie zezwolenia na prowadzenie domu składowego, o tyle praktyka w zakresie pozostałych prerogatyw domów składowych nie istnieje. Istnieją jednak oczekiwania. Dlatego stwierdzenie, iż działalność domów składowych powinna cieszyć się wysoką renomą, należy uzupełnić zapytaniem o to, jakie mechanizmy ustawowe w zakresie organizacji kwalifikowanych przedsiębiorców składowych oraz z dziedziny prawa obligacyjnego, mają o tym w przyszłości decydować. Pytamy się zatem o p o d s t a w y z a u f a n i a dla domów składowych.

6. ORGANIZACJA DOMÓW SKŁADOWYCH

Ustawa o domach składowych definiuje dom składowy w ujęciu podmiotowym. Otóż domem składowym jest przedsiębiorca uprawniony do prowadzenia przedsiębiorstwa składowego w sposób określony w ustawie (art. 2 pkt 2). Przedsiębiorstwo składowe zaś służy świadczeniu usług składu w tenże sam sposób (art. 2 pkt 1). Ustawa wyróżnia dwa rodzaje domów składowych, a mianowicie domy składowe przemysłowe oraz domy składowe rolne. Szereg determinantów wysoce wyeksponowanej pozycji domów składowych w obrocie prawnym wiąże się z potrzebą zapewnienia stabilnego ustroju przedsiębiorcy, który prowadzi kwalifikowane przedsiębiorstwo składowe, oraz z instytucjonalnym otoczeniem tego przedsiębiorcy, w związku z prowadzeniem przedsiębiorstwa tego rodzaju. Katalog ustrojowych wyznaczników działalności domów składowych jest, jak się okazuje, stosunkowo obszerny. Pożyteczne będzie zasygnalizowanie kilku faktów, które mają zilustrować organizacyjne uwarunkowania działalności domów składowych.

Podjęcie działalności przez dom składowy musi być poprzedzone uzyskaniem zezwolenia na prowadzenie przedsiębiorstwa składowego.

Zezwolenie wydaje w drodze decyzji administracyjnej minister właściwy do spraw gospodarki bądź minister właściwy do spraw rynków rolnych. Dom składowy mogą prowadzić osoby fizyczne, spółki handlowe, przedsiębiorstwa państwowe oraz spółdzielnie. Znaczna część treści wniosku o wydanie zezwolenia obejmuje informacje na temat osoby, która kieruje wniosek, jej kondycji finansowej, dotychczasowej oraz planowanej działalności. Konieczne jest uzyskanie zaświadczenia o niezaleganiu z wypełnianiem przez wnioskodawcę zobowiązań wobec Skarbu Państwa oraz instytucji ubezpieczenia społecznego. Decyzję odmowną organ wydaje wówczas, gdy wnioskodawca nie daje rękojmi należytego prowadzenia przedsiębiorstwa składowego. Ustawa nie pozostawia tego do uznania danego organu, ponieważ posługuje się kryteriami obiektywnymi. Zgodnie z art. 9 wnioskodawca jest uważany za osobę niewiarygodną, gdy na przykład był skazany z tytułu popełnienia wymienionych przestępstw, zalega z wypełnianiem zobowiązań wobec Skarbu Państwa, czy też posiadane przez niego urządzenia techniczne nie zapewniają odpowiedniej jakości świadczonych usług. Kryteria te dotyczą także przedstawicieli jego organów.

Zanim organ wyda decyzję, zezwalającą na prowadzenie domu składowego rolnego, wnioskodawca jest zobowiązany przedstawić opinię wojewódzkiego inspektora Inspekcji Skupu i Przetwórstwa Artykułów Rolnych, która potwierdza przystosowanie urządzeń technicznych wnioskodawcy do prawidłowego przechowywania określonych we wniosku towarów rolnych (art. 7). Fakt wydania zezwolenia na prowadzenie domu składowego, w przypadku spełnienia wszystkich przesłanek, należy ponadto notyfikować temu inspektorowi, a także Głównemu Inspektorowi Skupu i Przetwórstwa Artykułów Rolnych (art. 10 ust. 4). Ustawa nie wprowadziła obowiązku wykazania się analogiczną opinią, potwierdzającą fakt spełniania technicznych wymogów magazynowania przez osobę, która domaga się wydania zezwolenia na prowadzenie przemysłowego domu składowego¹³.

Do wniosku o wydanie zezwolenia na prowadzenie domu składowego należy dołączyć, oprócz wspomnianej opinii, aktualny wypis z właściwego rejestru, statut (umowę spółki) spółdzielni lub przedsiębiorstwa państwowego oraz projekt regulaminu przedsiębiorstwa składowego. Wydanie zezwolenia jest zatem uzależnione od oficjalnego wyrażenia aprobaty dla postanowień regulaminu. Regulamin powinien określać między innymi rodzaj rzeczy ruchomych, które mogą być przyjmowane na skład, oraz warunki, na jakich rzeczy są przyjmowane na skład. W treści przedstawionego do zaakceptowania regulaminu powinna się znaleźć również propozycja wiążącej dom składowy taryfy składowego, wysokość i rodzaj ulg taryfowych oraz

¹³ Przedstawiciele Ministerstwa Gospodarki nie brali udziału w pracach legislacyjnych nad projektem ustawy o domach składowych głównie dlatego, że na pierwszym czytaniu projektu ustawy, dnia 19 lutego 1999 roku, został on skierowany do dalszych prac do Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

wysokość opłat z tytułu dodatkowych usług wykonywanych na rzecz składających. Regulamin winien też zawierać sposób ogłaszania zmian powyższych parametrów. W każdym przypadku wymagane jest zatwierdzenie zmian regulaminu przez właściwego ministra w drodze decyzji.

Dla dostatecznego odróżnienia je w klasie przedsiębiorstw składowych ustawa wyposażała domy składowe w ekskluzywny przywilej posługiwania się w obrocie prawnym nazwą „dom składowy”. Pozwala to wyeliminować niebezpieczeństwo dokonania błędnej oceny kontrahenta umownego, zwłaszcza przez wzgląd na szczególne przywileje domów składowych. Wyłączne prawo do posługiwania się w nazwie przedsiębiorcy wyrazami „dom składowy” służy osobom, które uzyskały zezwolenie na prowadzenie przedsiębiorstwa składowego, a tym samym przesądzone zostało, że działalność firmowana tą nazwą podlega systemowi ustawy o domach składowych, czyli że przedsiębiorca noszący to miano, wyposażony jest w kompetencje przewidziane w tej ustawie.

W otoczeniu domów składowych znalazło się miejsce dla instytucji banku domicylowego. Zgodnie z zaproponowaną definicją (art. 2 pkt 9) jest nim bank, oznaczony w dowodzie składowym, właściwy do przyjmowania, przechowywania i wypłacania kwot przypadających posiadaczowi dowodu składowego lub jego części. *Ratio legis* powołania banku domicylowego leży w słusznym skądinąd przekonaniu, iż dom składowy nie powinien wykonywać czynności inkasa dowodów składowych. Objęcie funkcji domicylianta dowodów składowych przez właściwy bank, pozwoli domom składowym skoncentrować się w jeszcze większym stopniu na świadczeniu usług przechowania, a sprawa wykonania zobowiązania zabezpieczonego na rzeczy oddanej na skład odsunięta jest poza zakres ich zainteresowania (oczywiście za wyjątkiem obowiązku sprzedaży zastawu na żądanie wierzyciela). Wnioskodawca powinien już na etapie zakładania domu składowego proponować bank, który podjąłby się wykonywania obowiązków domicylianta dowodów składowych. Jeżeli propozycja wnioskodawcy zostanie uwzględniona przez organ wydający zezwolenie, dom składowy zawiera z bankiem domicylowym umowę rachunku bankowego. Kwoty wpłacane do banku domicylowego są gromadzone na wyodrębnionym rachunku bankowym domu składowego i dopiero na jego polecenie wypłacane osobom uprawnionym¹⁴.

Bieżąca działalność domów składowych podlega nadzorowi tego ministra, który wydał zezwolenie, z tym jednym zastrzeżeniem, że w przypadku domów składowych rolnych czynności nadzoru wykonywane są dodatkowo przez właściwą miejscowo Inspekcję Skupu i Przetwórstwa Artykułów Rolnych. Inspekcja ta działa na podstawie przepisów ustawy z dnia 30 czerwca 1970 roku o Inspekcji Skupu i Przetwórstwa Artykułów Rolnych (tekst jednolity

¹⁴ K. Zacharzewski, *Sytuacja prawna banku domicylowego w świetle przepisów ustawy o domach składowych*, „Prawo Bankowe” 2001, nr 1.

Dz.U. 2000, nr 23, poz. 293) i powołana jest między innymi (art. 3) do kontroli gospodarki zbożami, mięsem i drobiem oraz ich przetworami, kontroli ich składowania i transportu, a także do orzekania o ich jakości. Organizację i szczegółowy zakres działania inspekcji określa rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 28 grudnia 1998 roku (Dz.U. 1998, nr 166, poz. 1252). Kwestie szczegółowe reguluje rozporządzenie Ministra Przemysłu Spożywczego i Skupu z dnia 30 lipca 1970 roku w sprawie szczegółowych zasad i trybu postępowania przy wykonywaniu kontroli i orzekaniu o jakości towarów przez organy Państwowej Inspekcji Skupu i Przetwórstwa Artykułów Rolnych (Dz.U. 1970, nr 19, poz. 161). Inspekcja dokonuje kontroli działalności przedsiębiorstwa składowego co najmniej raz na sześć miesięcy. Oprócz tego upoważniony przedstawiciel właściwego ministra ma prawo wstępu do siedziby przedsiębiorstwa składowego oraz przeglądania dokumentów (art. 13).

W toku prac legislacyjnych wykształciło się przekonanie o konieczności powołania składowego funduszu gwarancyjnego. Projekt ustawy nie zakładał początkowo takiej ewentualności. Przewagę zdobyła sobie koncepcja funduszu, który jest tworzony i administrowany przez samorząd domów składowych. Domy składowe tworzą mianowicie izbę domów składowych. Udział w izbie jest obowiązkowy. Izba posiada osobowość prawną, działa na podstawie statutu, zaś reprezentacja powierzona jest trzem organom kolegialnym: walnemu zgromadzeniu izby, komisji rewizyjnej oraz zarządowi izby. Wśród zadań izby znajduje się między innymi wyznaczanie, utrwalanie, jak również rewidowanie katalogu zasad dobrej praktyki działania domów składowych. Wykonywanie nadzoru nad przestrzeganiem zasad dobrej praktyki domów składowych przypadło w udziale zarządowi izby.

Izba tworzy fundusz gwarancyjny. Wysokość wpłat, sposób gospodarowania środkami funduszu oraz tryb dokonywania wypłat określa regulamin funduszu, powołany do życia uchwałą walnego zgromadzenia członków izby. Należy od razu wyjaśnić, że fundusz gwarancyjny w ujęciu ustawy o domach składowych rozumiany jest jako masa majątkowa, nie zaś jako wyodrębniona osoba prawna. Istnienie tej masy majątkowej służy na pokrycie pretensji posiadaczy dowodów składowych, jakie mogą oni ewentualnie przedstawić domom składowym w związku z niewykonaniem umowy składu. Ryzyko niewykonania zobowiązania przez dom składowy ulega znacznemu rozproszeniu, ponieważ źródłem finansowania funduszu są wpłaty nie tylko domów składowych, ale także osób oddających rzecz na skład. Dom składowy ponosi odpowiedzialność za przekazywanie wpłat do masy funduszu. Wpłaty są gromadzone na wyodrębnionym rachunku bankowym, a chociaż ustawa wcale nie rozstrzyga, że wspomniany rachunek ma być prowadzony w banku domicylowym, to jednak wielce prawdopodobne (i pożądane) jest właśnie takie rozwiązanie. W konsekwencji banki domicylowe będą pozostawały w stałych relacjach z izbą domów składowych, zaś nominal funduszu będzie zgroma-

dzony w różnych bankach. Banki domicylowe będą zatem współpracowały także pomiędzy sobą, co przyczyni się do sprawnego wykonywania przez izbę zadań, związanych z zarządzaniem funduszem gwarancyjnym. Podstawą skierowania roszczenia do masy funduszu jest prawomocne orzeczenie sądu (wyrok albo nakaz zapłaty). Izba domów składowych zachowuje roszczenie regresowe przeciwko temu członkowi izby, którego czynności spowodowały odpowiedzialność izby w związku z zarządzaniem funduszem gwarancyjnym.

Ustawa o domach składowych nie podejmuje w ogóle kwestii ich związku z giełdami towarowymi z tej prostej przyczyny, że działalność obu instytucji nie pozostaje względem siebie w takiej relacji, ażeby ich wzajemne stosunki wymagały uregulowania w ustawie. Domy składowe zajmują centralną pozycję w trakcie wykonywania niektórych umów zawieranych na giełdzie towarowej, stąd uważa się, że pełnią one funkcję „zaplecza” giełdy, co niekiedy prowadzi do definiowania domów składowych wprost jako składów giełdowych¹⁵. Jakkolwiek patrząc z perspektywy rynków giełdowych zapatrywanie takie jest słuszne, to jednak podkreśla się samodzielny status domów składowych we wszystkich aspektach ich działalności, nawet w kontekście ich ścisłych związków z giełdą towarową. Stosunki prawne pomiędzy domem składowym a giełdą towarową reguluje umowa. Jak tego chce przepis art. 11 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 26 października 2000 roku o giełdach towarowych (Dz.U. 2000, nr 103, poz. 1099), regulamin giełdy towarowej powinien określać zasady i tryb zawierania takich umów oraz wymagania techniczne i finansowe domu składowego, który ubiega się o zawarcie umowy z giełdą. Uwaga krytyczna pod adresem ustawodawcy odnosi się jednak do kwestii ingerencji regulaminu giełdy towarowej w treść regulaminu domu składowego. Brak wystarczających argumentów, które pozwoliłyby uzasadnić wprowadzony w treści ustawy o giełdach towarowych obowiązek określenia w regulaminie giełdy warunków, jakie musi spełniać regulamin domu składowego, ubiegającego się o podpisanie umowy z giełdą (art. 11 ust. 2 pkt 15 ustawy o giełdach towarowych). Skoro wnioskodawca uzyskał zezwolenie na prowadzenie domu składowego, to należy przypuszczać, iż zaproponowany regulamin spełnia wszelkie przykazane wymogi. Kompetencja KPWiG w zakresie nadzoru nad regulaminem giełdy towarowej nie powinna wkraczać w kompetencje tego organu, który zaakceptował projekt regulaminu domu składowego i na podstawie przedłożonego wniosku wydał zezwolenie na prowadzenie domu składowego. Wychodząc jednak poza obszar ewentualnego sporu kompetencyjnego, można śmiało sformułować tezę, iż dom składowy zaakceptowany przez giełdę spełnia wymagania rynku giełdowego (uczestników wymiany), stąd można dalej wnosić, że poziom świadczonych usług zaspokaja ich najwyższe oczekiwania. Akt zawierania umowy przez giełdę i dom składowy nie jest objęty kompetencją kontrolną KPWiG ani nabranie skutków przez tę umowę nie zależy od podjęcia czynności konwencyjnych przez ten organ.

¹⁵ Por. np. D. Bliźniak, L. Gontarski, *Giełda towarowa*, Kraków 1998, s. 129.

Organizacja domów składowych przewiduje też penalizację niektórych czynów, stwarzających w oczach ustawodawcy zagrożenie dla wysokiej pozycji tych przedsiębiorstw w obrocie prawnym. Zaliczamy tutaj prowadzenie domu składowego bez zezwolenia albo z przekroczeniem warunków udzielonego zezwolenia, gdy zagraża to bezpieczeństwu obrotu. Popętnienie pierwszego z wymienionych czynów przestępnych polega na wykonywaniu czynności zastrzeżonych dla domu składowego, pomimo braku zezwolenia na jego prowadzenie, a zatem przypisaniu sobie w obrocie prawnym któregośkolwiek z atrybutów przysługujących wyłącznie domom składowym. Należy chyba uznać, że mieści się tutaj także nieuprawnione posługiwanie się nazwą „dom składowy”. Ponadto do grupy czynów przestępnych ustawa o domach składowych zalicza nieprawidłowe wystawienie dowodów składowych. Stosunkowo łatwo znaleźć założenie takiego kroku legislacyjnego, ponieważ dowód składowy ma w obrocie prawnym reprezentować rzecz oddaną na skład, a w niektórych przypadkach wadliwie dokonana czynność wystawienia dowodu składowego pociągnie za sobą wadliwe ucieleśnienie praw do rzeczy w dokumencie. Analogiczne motywacje są powodem obciążenia sankcją karną ułomnego dokonania wskazanych czynności w zakresie ustanowienia zastawu na rzeczy oddanej na skład.

7. POZYCJA PRAWNA DOMÓW SKŁADOWYCH W PRAWIE OBLIGACYJNYM

Dotychczasowa lektura pozwala się przekonać, iż stopień ingerencji państwa w sprawy domów składowych jest – oględnie mówiąc – dostrzegalny. Ustrój kwalifikowanych przedsiębiorstw składowych, na etapie ich zawiązywania i w trakcie bieżącej działalności, podlega nadzorowaniu, a skala bezpieczeństwa prawnego uczestników obrotu wzrasta jeszcze pod wpływem działania instytucji z otoczenia domów składowych.

Tymczasem kolejna grupa czynników, których występowanie przyczynia się do formułowania poglądu o wysokim stopniu wiarygodności, jakim można obdarzyć kwalifikowane przedsiębiorstwa składowe, koncentruje się w dziedzinie prawa obligacyjnego. Zobowiązaniowe wyznaczniki pozycji prawnej domów składowych można ująć w dwóch mniejszych grupach, a mianowicie osobno rozważyć stosunek prawny, powołany do życia w wyniku zawarcia umowy składu, a osobno fakt oraz następstwa wystawienia składowych papierów wartościowych.

7.1. Skutki zawarcia umowy składu

Treść zobowiązania domu składowego z umowy składu¹⁶ ukształtowana jest w ten sposób, że obejmuje ono publiczny wymiar aktywności

¹⁶ W zakresie umowy składu najważniejszą pozycją w literaturze jest dotychczas monografia J. Napierały, *Umowa składu*, Poznań 1980.

kontraktowej tych przedsiębiorców. Jednym ze źródeł stosunku prawnego składu jest regulamin, zaakceptowany wcześniej przez organ wydający zezwolenie. Regulamin wiąże oddającego na skład wówczas, gdy mógł on się z łatwością dowiedzieć o jego treści. Ewentualna kolizja źródeł prawa, jaką może spowodować rozdzźwięk pomiędzy treścią oświadczenia woli a treścią regulaminu, została rozstrzygnięta na korzyść regulaminu. Umowa składu nie może zawierać warunków mniej korzystnych dla składającego niż przewidziane w regulaminie przedsiębiorstwa składowego (art. 20 ust. 2). Rozwiązanie to odbiega w swej treści od ogólnej reguły kodeksu cywilnego, ponieważ przepis art. 385 § 1 tej ustawy stanowi, iż w razie sprzeczności treści umowy z wzorcem umowy, strony są związane umową. Wprowadzenie opozycyjnej koncepcji zamyka domom składowym drogę do kształtowania węzła obligacyjnego w sposób niekorzystny dla oddających na skład. Kwalifikowanym przedsiębiorcom składowym pozostawiona jest swoboda kształtowania stosunków obligacyjnych z kontrahentami jedynie w granicach przepisów kodeksu cywilnego (art. 853–859⁹ k.c.) oraz postanowień zaakceptowanego regulaminu. *Preponderancja regulaminu* nad umową jest uzasadniona z perspektywy wzmożonej ochrony interesów osób składających. Dodatkowo warto zauważyć, że stanowiąca element regulaminu taryfa opłat za usługi świadczone przez dom składowy ma charakter *taryfy maksymalnej*. Dom składowy nie może skutecznie żądać wynagrodzenia wyższego niż ustalone w taryfie. Tryb udzielania obniżek wynagrodzenia także jest objęty reglamentacją ustawową, ponieważ, *verba legis*, dom składowy nie może udzielać pozataryfowych ulg lub zniżek (art. 21 ust. 2). Oznacza to, że wyczerpujący katalog ulg i zniżek wymieniony jest w treści regulaminu. Wprowadzony więc został postulat równego traktowania kontrahentów umownych, w tym też kontrahentów potencjalnych.

W sposób jeszcze bardziej dobitny egalitaryzm w sferze świadczenia usług składu podkreśla *prawny obowiązek zawarcia umowy składu*. Konkretyzuje się on w trzech szczegółowych powinnościach domów składowych. Przede wszystkim dom składowy nie może odmówić przyjęcia towarów na skład na warunkach regulaminu, o ile nie stoją temu na przeszkodzie techniczne możliwości magazynowe prowadzonego przezeń przedsiębiorstwa (art. 21 ust. 1). Ponadto, o czym już wspomniano, dom składowy nie może udzielać pozataryfowych ulg lub zniżek (art. 21 ust. 2). Oprócz tego dom składowy nie może uzależniać zawarcia umowy składu od zawarcia przez składającego innej umowy z domem składowym lub z osobą trzecią (art. 21 ust. 3)¹⁷.

Ustawa o domach składowych znowelizowała kodeks cywilny w zakresie umowy składu. Najistotniejszą spośród wielu zmian jest, widoczna już na

¹⁷ Patrz także obowiązujący od niedawna przepis art. 385³ pkt 7 k.c., który wśród tzw. klauzul abuzywnych wymienia takie postanowienia umowy, które uzależniają zawarcie, treść lub wykonanie umowy od zawarcia innej umowy, nie mającej bezpośredniego związku z umową zawierającą oceniane postanowienie.

wstępie (art. 853 § 1 k.c.), zmiana kwalifikacji prawnej umowy składu. Staje się ona odtąd umową konsensualną, podczas gdy do chwili wejścia w życie ustawy o domach skladowych była to modelowa, obok umowy przechowania, umowa realna. Praktyczna konsekwencja tej permutacji przejawia się w nadaniu skutków prawnych umowie zawartej w innym momencie niż w chwili objęcia władztwa faktycznego nad rzeczą przez detentora. Stąd mamy podstawę, by umowę składu traktować jako ważnie zawartą, zanim jeszcze kontrahent domu skladowego odda rzecz na skład.

W wyniku tego rozróżnienia, podstawowego dla konstrukcji obligacyjnej stosunku składu, można wyodrębnić obowiązki domu skladowego sprzed chwili objęcia rzeczy w dzierżenie oraz obowiązki istniejące dopiero wówczas, gdy rzecz została przyjęta na skład. W pierwszej grupie powinności domów skladowych znajduje się obowiązek przyjęcia rzeczy na skład. Pomimo tego, że kodeks cywilny daje możliwość zawarcia umowy składu jeszcze przed objęciem władztwa faktycznego nad rzeczą, to dom skladowy musi być przygotowany do objęcia władztwa już w chwili zawarcia umowy.

Wykonywanie przez dom skladowy obowiązku pieczy nad rzeczą polega na takim sprawowaniu władztwa faktycznego, ażeby jej substancja nie uległa pogorszeniu w czasie trwania tego władztwa¹⁸. Dom skladowy jest obowiązany zwrócić rzecz w stanie nie pogorszonym. Natomiast budzący wiele kontrowersji obowiązek dokonywania odpowiednich czynności konserwacyjnych jest w swej istocie prawnie usankcjonowanym obowiązkiem wykonywania pieczy. Specyfika niektórych rodzajów rzeczy ruchomych (np. zboża) wymaga sprawowania pieczy w sposób obejmujący – oprócz udostępnienia powierzchni skladowej – także podejmowanie materialnych oddziaływań na tę rzecz. Ustawa nakłada na dom skladowy obowiązek dokonywania odpowiednich czynności konserwacyjnych, a nie żadnych innych, mieszczących się w szczególności w zakresie pojęcia „polepszanie rzeczy”. Należy bowiem wyjść z założenia, iż dokonywanie czynności konserwacyjnych ma dwa znaczenia. W pierwszym z nich czynności konserwacyjne przyjdzie traktować jako obowiązek, natomiast wedle drugiego rozumienia sensu słów „czynności konserwacyjne” chodzi jedynie o materialne (fizyczne) oddziaływania na rzecz. Ustawowe sformułowanie „obowiązek dokonywania odpowiednich czynności konserwacyjnych” obejmuje swoją treścią czynności konserwacyjne w drugim rozumieniu (oddziaływania na rzecz), co bynajmniej nie przesądza, iż w każdym przypadku podejmowania takich odpowiednich oddziaływań poruszamy się na gruncie obowiązku. Niektóre rodzaje rzeczy ruchomych wymagają stosowania wobec nich odpowiednich zabiegów konserwacyjnych (w znaczeniu „oddziaływanie”), nawet wówczas, gdyby nie obowiązywała powinność dokonywania takich zabiegów (np. zboże). Obowią-

¹⁸ Więcej na ten temat: J. Napierała, *Obowiązek pieczy nad rzeczą w umowie składu*, „RPEiS” 1976, t. III.

zek dokonywania odpowiednich czynności konserwacyjnych nie jest zatem samoistną powinnością przedsiębiorcy składowego. Chodzi raczej, w naszym przekonaniu, o konkretyzację obowiązku pieczy, który przybiera w swojej treści postać obowiązku wykonywania pieczy (dokonywania rzeczonych czynności).

W bliskim związku ze sprawowaniem pieczy przez dom składowy pozostaje też obowiązek ubezpieczenia rzeczy oddanej na skład. Obejmuje on zarówno towary przemysłowe, jak i towary rolne, z tym jednym zastrzeżeniem, że z obowiązku ubezpieczenia towarów rolnych od ognia i innych zdarzeń losowych dom składowy nie może zostać zwolniony. Rzeczy oddane na skład winne być objęte ochroną ubezpieczeniową od chwili rozpoczęcia wykonywania pieczy.

Stosunek składu, wykreowany w wyniku zawarcia umowy z domem składowym, jest stosunkiem trwałym (ciągłym). Kodeks cywilny chroni kontrahenta domu składowego, ponieważ w przypadku zawarcia umowy na czas oznaczony, po upływie umówionego czasu stosunek składu nie wygasa. Umowę składu zawartą na czas oznaczony uważa się za przedłużoną na czas nieoznaczony, jeżeli na czternaście dni przed upływem terminu przedsiębiorca składowy nie zażądał listem poleconym odebrania rzeczy w umówionym terminie. Natomiast umowę składu zawartą na czas nieoznaczony przedsiębiorca składowy może wypowiedzieć listem poleconym z zachowaniem terminu miesięcznego, jednakże nie wcześniej niż po upływie dwóch miesięcy od złożenia rzeczy. Oddający rzecz na skład może ją odebrać w każdym czasie.

7.2. Skutki wystawienia składowych papierów wartościowych

Trafnie uważa się, iż najważniejszą prerogatywą kwalifikowanych przedsiębiorstw składowych jest ekskluzywny przywilej wystawiania dowodów składowych. W tym uprawnieniu kryje się sens powoływania domów składowych i ścisłej reglamentacji ich działalności. Dla ukazania ustroju dowodów składowych w kontekście oczekiwań kierowanych pod adresem wystawców tych papierów wartościowych wystarczy jedynie zademonstrować niektóre momenty.

Ustawa o domach składowych nakłada na dom składowy obowiązek prowadzenia księgi składowej. Księga zawiera trwale ze sobą połączone i ponumerowane karty. Odłącza się z niej dowody składowe. Księga składowa jest zatem materialnym nośnikiem składowych papierów wartościowych: nierozdzielonego dowodu składowego oraz powstałych po jego rozdzieleniu – oddzielnego rewersu i oddzielnego warrantu. Zapis dokonany w księdze ma być tożsamy z zapisami dokonanymi w dowodzie składowym. Księga służy zwłaszcza do rejestrowania rzeczy przyjętych na skład na podstawie poszczególnych umów składu. Zindywidualizowanie rzeczy oddanej na skład odbywa się przez rzetelne odzwierciedlenie spostrzeżeń dotyczących

rzeczy w księdze składowej oraz w osnowie dowodu składowego. Ponadto znaczenie księgi składowej ujawnia się w dziedzinie kreowania prawa zastawu na rzeczy oddanej na skład. Księga zawiera bowiem informacje o rozdzieleniu dowodu składowego, czyli o obciążeniu składowanej rzeczy prawem zastawu. Księga składowa jest jawna.

Obowiązek wydania nierozdzielonego dowodu składowego aktualizuje się w wyniku zgłoszenia żądania przez oddającego na skład (stronę umowy składu). Ustawa nie przewiduje możliwości wystąpienia z takim żądaniem przez inną osobę. Z żądaniem wystawienia nierozdzielonego dowodu składowego dom składowy spotka się najczęściej bezpośrednio po zawarciu umowy składu. Oddający na skład może żądać wystawienia jednego dowodu składowego na całą partię rzeczy oddanych na skład. Może także skutecznie zażądać wystawienia kilku dowodów składowych, z których każdy opiewał będzie na część składowanej rzeczy. Przepisy ustawy nie wykluczają wystąpienia z żądaniem wystawienia dowodu składowego w innym (późniejszym) momencie niż w chwili zawarcia umowy. Warto podkreślić, iż z żądaniem wystawienia dowodu składowego może wystąpić osoba, która już takowy posiada, albo działające łącznie dwie osoby (posiadacz oddzielnego rewersu łącznie z posiadaczem oddzielnego warrantu). Mówimy wówczas o wymianie dowodu składowego. W następstwie przeprowadzonej wymiany treść nowego dowodu składowego powtarzać ma treść starego dokumentu. Zgodnie z treścią żądania podmiotu uprawnionego (podmiotów uprawnionych) dom składowy winien wystawić kilka dowodów składowych na poszczególne części składowanej rzeczy. Dom składowy odbiera stary dowód składowy.

Dom składowy przyjdzie traktować jako wystawcę dowodów składowych. Od chwili wystawienia takiego dowodu dom składowy, oprócz obowiązków wynikających ze stosunku składu, ma także obowiązki dłużnika z papierów wartościowych, które wystawił. W rozważaniach na temat składowych papierów wartościowych należy uwzględnić trzy papiery wartościowe, czyli nierozdzielony dowód składowy, oddzielony rewers oraz oddzielony warrant. Okazuje się bowiem, iż dom składowy jest wystawcą nie tylko nierozdzielonego dowodu składowego. Z tytułu złożenia podpisu w osnowie nierozdzielonego dowodu składowego, dom składowy abstrakcyjnie zobowiązuje się względem następców prawnych oddającego na skład, którzy nabyli prawa do tego papieru wartościowego na podstawie indosu wekslowego. W przypadku rozdzielania dowodów składowych, treść zobowiązania wobec posiadacza oddzielnego rewersu oraz wobec posiadacza oddzielnego warrantu jest pochodną zobowiązania z nierozdzielonego dowodu składowego. Posiadaczom wymienionych papierów wartościowych służy roszczenie o wykonywanie obowiązku pieczy. Mogą oni także spodziewać się, że dom składowy wyda rzecz wyłącznie osobie uprawnionej, czyli osobie legitymowanej formalnie z obu papierów wartościowych łącznie.

Innym istotnym skutkiem wystawienia nierozdzielonego dowodu składowego jest ucieleśnienie praw do rzeczy w dokumencie. Nie-

rozdzielony dowód składowy inkorporuje prawo posiadania rzeczy oddanej na skład i dlatego może służyć do przenoszenia własności tej rzeczy. Korelacja pomiędzy rzeczą oddaną na skład a papierem wartościowym jawi się jako stosunkowo mocna. Otóż, przeniesienie własności rzeczy oddanej na skład nie może dojść do skutku z pominięciem przeniesienia praw do dokumentu w trybie indosu, połączonego z przeniesieniem jego posiadania na nabywcę (indosatariusza). Dla ustanowienia prawa zastawu na rzeczy oddanej na skład konieczne jest dokonanie rozdzielenia dowodu składowego, czyli wykorzystanie specjalnie do tego celu przystosowanej instytucji pierwszego indosu oddzielnego warrantu. Innym, nie mniej ważnym następstwem faktu nadania nierozdzielonemu dowodowi składowemu mocy reprezentowania w obrocie rzeczy oddanej na skład jest zamknięcie drogi dla dokonywania czynności egzekucyjnych w stosunku do tej rzeczy. Rzeczy oddane na skład nie podlegają egzekucji, ponieważ jej przedmiotem może być wyłącznie dowód składowy.

Zakres gospodarczego zastosowania dowodów składowych jest imponujący. Należy się spodziewać, że z dużym uznaniem uczestnicy obrotu prawnego odniosą się do *z d o l n o ś c i o b i e g o w e j* dowodów składowych. Swobodne przenoszenie praw do rzeczy oddanej na skład zawdzięcza konstrukcja dowodów składowych wykorzystaniu do tego celu indosu wekslowego. Przepisy prawa wekslowego w zakresie indosu mają być odpowiednio stosowane do indosów dowodów składowych. Z tego między innymi powodu z niebywałą łatwością dochodzi do ustanowienia zabezpieczenia wierzytelności z wykorzystaniem dowodów składowych. Może temu równie dobrze służyć nierozdzielony dowód składowy przeniesiony na kredytodawcę w całości. Posiadanie nierozdzielonego dowodu składowego daje oczywiście sposobność do odebrania rzeczy ze składu, na przykład wówczas, gdyby kredytobiorca nie wykonał swojego zobowiązania. Dowód składowy pod tym względem przewyższa zabezpieczenie wekslowe, ponieważ niewątpliwie reprezentuje on masę majątkową, w postaci rzeczy na składzie. Prawidłowo wystawiony dowód składowy zawsze ma „pokrycie”. Dowód składowy wystawi go dopiero wówczas, gdy obejmie władztwo nad rzeczą. Wykorzystanie zdolności obiegowej dowodów składowych może przyczynić się też do wydatnego usprawnienia interwencji Skarbu Państwa na rynku zbóż, ponieważ zamiast skupować zboże, wystarczy zająć pozycję nabywcy papieru wartościowego, która uzasadnia zgłaszanie pretensji do rzeczy. Zdolność obiegowa jest też powodem tego, że dowód składowy przedstawia się jako atrakcyjny przedmiot handlu giełdowego.

Nie od rzeczy będzie, jeżeli stwierdzimy, iż dowód składowy, pośród przejawianych przez siebie zdolności, wyposażony jest też w *z d o l n o ś ć l e g i t y m a c y j n ą*. Oznacza to, że posiadacz obu części dowodu składowego, który wykaże się nieprzerwanym szeregiem indosów z ostatnim opiewającym na niego, jest uważany za osobę uprawnioną do odebrania rzeczy ze składu. Nawet gdyby uwzględnić wielowątkowe następstwa dokonania czynności prawnej rozdzielenia dowodu składowego, nigdy nie dochodzi do sytuacji,

takiej że legitymacja formalna służy więcej niż jednej osobie niezależnie od siebie. Uprawnienie do odebrania rzeczy ze składu służy niepodzielnie jednej osobie (bądź wielu osobom na zasadzie solidarności), przejściowo zaś nie służy nikomu, a to wówczas, gdy został ustanowiony zastaw na rzeczy oddanej na skład, ale nie doszło jeszcze do zaspokojenia pretensji zabezpieczonej zastawem. Rzeczy nie może odebrać ani występujący samodzielnie posiadacz oddzielnego rewersu (kredytobiorca), ani występujący samodzielnie posiadacz oddzielnego warrantu. Źródłem uprawnienia do odebrania rzeczy ze składu jest wyłącznie legitymacja formalna z dwóch papierów wartościowych. Mogą one występować w postaci połączonej (nierozdzielony dowód składowy) albo rozdzielonej.

Inna, szczególna prerogatywa domów składowych, to uprawnienie do zbywania przez licytację publiczną rzeczy oddanych na skład na żądanie osoby uprawnionej do rozporządzania tymi rzeczami (art. 18 ust. 1). Konstrukcja prawna dowodów składowych nie pozwala na zgłoszenie takiego żądania przez osobę inną, niż osoba wyposażona w legitymację formalną z rewersu i warrantu łącznie. Taką osobą jest na przykład posiadacz nierozdzielonego dowodu składowego albo posiadacz oddzielnego rewersu, który wykonał zobowiązanie kredytowe i w wyniku tego stał się na powrót posiadaczem oddzielnego warrantu bądź zaświadczenia banku domicylowego, stwierdzającego wykonanie zobowiązania kredytowego (skutki wydania zaświadczenia przez bank są zrównane z posiadaniem warrantu).

7.3. Zastaw na rzeczy oddanej na skład

Istota systemu dwuczęściowych dowodów składowych polega na tym, że w konstrukcji juretycznej takiego papieru wartościowego jedna z jego części jest specjalnie przystosowana do wykorzystania jako zabezpieczenie wierzytelności. Oddzielony warrant, bo o nim mowa, bywa określany jako świadectwo zastawnicze. Aby ustanowić prawo zastawu na rzeczy oddanej na skład należy skutecznie dokonać czynności prawnej rozdzielenia dowodu składowego. Inne spotykane określenie tego doniosłego aktu to „pierwszy indos oddzielnego warrantu”. W wyniku rozdzielania dowodów składowych z jednego papieru wartościowego (nierozdzielonego dowodu składowego) powstają dwa papiery wartościowe (oddzielony rewers i oddzielony warrant). Od momentu dokonania rozdzielania są one samodzielnymi papierami wartościowymi. Posiadają także wszelkie atrybuty papierów wartościowych opiewających na wierzytelność.

W czynności prawnej rozdzielania dowodów składowych biorą udział trzy osoby. Inicjatorem rozdzielania dowodów składowych jest zwykle kredytobiorca (dłużnik). Zastaw na rzeczy oddanej na skład może ustanowić w ten sposób jedynie legitymowany formalnie posiadacz nierozdzielonego dowodu składowego. Po dokonaniu rozdzielania pozostaje on w posiadaniu

oddzielonego rewersu, który może dalej przenosić na inne osoby. Przenosi wówczas prawa do rzeczy obciążonej zastawem. Kredytodawca (wierzyciel, najczęściej bank) po dokonaniu rozdzielenia dowodów składowych wchodzi w posiadanie oddzielonego warrantu. Oddzielony warrant ucieleśnia ograniczone prawa rzeczowe (skuteczne *erga omnes* prawo zastawu na rzeczy oddanej na skład) oraz wierzytelność względem osoby, która postawiła pierwszy indos na oddzielnym warrancie (czym upodabnia się do weksla). D o m s k ł a d o w y jako wystawca nierozdzielonego dowodu składowego odpowiada względem kredytobiorcy i kredytodawcy z tytułu należytego wykonania zobowiązania z umowy składu. Dom składowy jest dzierżycielem substratu zabezpieczenia (rzecz na składzie), odpowiada więc zarówno przed posiadaczem rewersu, jak i przed posiadaczem warrantu za zwrot rzeczy w stanie nie pogorszonym.

Do skutecznego ustanowienia zastawu na rzeczy oddanej na skład konieczne jest skuteczne dokonanie czynności prawnej rozdzielenia dowodu składowego. Pierwszy indos oddzielonego warrantu polega na fizycznym oddzieleniu od siebie blankietów rewersu i warrantu. Konieczność dokonania innych, niezbędnych dla ustanowienia zastawu, czynności konwencjonalnych (tzw. *czynności rejestracyjnych*) sprawia, że pierwszy indos oddzielonego warrantu wyraźnie różni się od typowej postaci indosu wekslowego. Aby ustanowić zastaw na rzeczy oddanej na skład należy przede wszystkim opatrzyć pierwszym indosem dokument warrantu. Treść indosu powinna określać osobę indosanta (kredytobiorcy), osobę indosatariusza (kredytodawcy), wysokość kwoty pieniężnej, na której zabezpieczenie ustanawia się prawo zastawu (sumę warrantową), termin płatności sumy warrantowej oraz zawierać podpis indosanta. Jak zatem widać, treść pierwszego indosu oddzielonego warrantu – inaczej niż weksel – odzwierciedla w szczegółach treść stosunku kredytowego zabezpieczonego zastawem. Ponadto dla wykreowania zastawu konieczne jest dokonanie wspomnianych już czynności rejestracyjnych. Służą one u j a w n i e n i u f a k t u o b c i ą ż e n i a r z e c z y p r a w e m z a s t a w u. Można się o tym fakcie przekonać na podstawie treści księgi składowej (która jest jawna) albo na podstawie treści któregośkolwiek z oddzielonych od siebie składowych papierów wartościowych. Dosłowną treść pierwszego indosu znajdziemy bowiem w osnowie księgi składowej, w oddzielnym rewersie oraz oczywiście w oddzielnym warrancie. Do grupy czynności rejestracyjnych zaliczamy konieczność przepisania w dosłownym brzmieniu treści pierwszego indosu warrantu do osnowy rewersu oraz do księgi składowej, a także konieczność uzyskania od domu składowego poświadczenia na rewersie oraz na warrancie faktu wpisania pierwszego indosu warrantu do księgi składowej. Brak któregośkolwiek spośród wymienionych elementów formalnych pierwszego indosu wywołuje nieważność indosu. Najbardziej doniosłą konsekwencją wadliwości pierwszego indosu oddzielonego warrantu jest brak zabezpieczenia warrantowego wierzytelności kredytodawcy (banku). Chociaż nie powstaje odpowie-

działność rzeczowa posiadacza rewersu (zastaw na rzeczy oddanej na skład), to pierwszego indosanta (kredytobiorcę, dłużnika) obciąża odpowiedzialność osobista. Dla dopełnienia aktu ustanawiania zabezpieczenia rzeczowego na rzeczy oddanej na skład należy jeszcze odłączyć od siebie blankiety rewersu i warrantu oraz przenieść posiadanie warrantu opatrzonego pierwszym indosem na indosatariusza (wierzyciela, bank).

Ta skomplikowana, na pierwszy rzut oka, procedura ustanawiania zastawu na rzeczy oddanej na skład wymownie świadczy o roli, jaką przypisuje się trosce o niezawodne urządzenie podstaw dla dogodnego i nowoczesnego kredytowania. Skuteczne dokonanie czynności prawnej pierwszego indosu na oddzielnym warrancie sprawia, że wierzytelność posiadacza warrantu jest umocniona rzeczowo, a szerokie grono zainteresowanej publiczności ma możliwość zapoznania się z tym faktem.

7.4. Zaspokojenie wierzycieli

Tryb poszukiwania zaspokojenia przez posiadacza oddzielnego warrantu również podlega ocenie, z uwzględnieniem oczekiwań uczestników obrotu co do działalności domów składowych. Jak wysokie są te oczekiwania niech świadczy fakt, że ustawa pozwala kwalifikowanym przedsiębiorcom składowym brać udział w niektórych czynnościach egzekucyjnych. Podjęcie tych czynności inicjuje posiadacz warrantu, którego wierzytelność nie została zaspokojona w normalnym trybie. Zazwyczaj będzie tak, że posiadacz oddzielnego rewersu wpłaci sumę warrantową w banku domicylowym. Wówczas upada prawo zastawu na rzeczy oddanej na skład, a dłużnik rzeczowy (posiadacz rewersu) może rzecz ze składu odebrać. Posiadacz warrantu natomiast przedstawi warrant do zapłaty w banku domicylowym. Bank wypłaci sumę warrantową, po czym odbierze zapłacony warrant. Jeżeli zaś suma warrantowa nie zostanie wpłacona przez posiadacza rewersu, to niezaspokojony posiadacz warrantu powinien stwierdzić ten fakt protestem, co pozwala mu dochodzić roszczeń warrantowych na zasadzie regresowego poszukiwania zwrotnego.

Jednakże najważniejszą konsekwencją niewykonania zobowiązania zabezpieczonego zastawem jest możliwość poszukiwania zaspokojenia nie pokrytych pretensji właśnie z substratu zabezpieczenia. Posiadacz warrantu może, choćby nie dokonał protestu, wystąpić do domu składowego z pisemnym żądaniem przeprowadzenia sprzedaży obciążonych zastawem rzeczy oddanych na skład. Sprzedaż jest przeprowadzana w możliwie najkrótszym czasie, nie wcześniej niż po upływie trzech dni od zgłoszenia żądania. Licytacja publiczna odbywa się w jednym terminie bez oszacowania, zaś czynności sprzedaży dokonuje komornik, notariusz, adwokat lub radca prawny działający na zlecenie domu składowego. Wierzytelność posiadacza warrantu zaspokajana jest w czwartej kolejności, po kosztach sprzedaży, należnościach publiczno-

prawnych oraz zarejestrowanych należnościach domu składowego. Zaspokojony całkowicie wierzyciel zwraca pokwitowany warrant do domu składowego, zaś ten ostatni dokonuje wzmianki o całkowitym zaspokojeniu wierzyciela w księdze składowej.

Jeżeli wierzyciel nie uzyskał całkowitego zaspokojenia z przedmiotu zastawu, to pozostawiona mu jest możliwość skierowania regresowego poszukiwania zwrotnego przeciwko wszystkim zobowiązanym na podstawie warrantu. W zakresie zwrotnego poszukiwania odpowiednio stosuje się przepisy prawa wekslowego o zwrotnym poszukiwaniu z powodu braku zapłaty weksla. Wierzyciel warrantowy może skutecznie skierować roszczenia regresowe przeciwko zwrotnie zobowiązanym (wystawca warrantu – kredytobiorca, indosanci warrantu, poręczyciele warrantu), jeżeli przedstawił w terminie warrant do zapłaty, zaprotestował nie zapłacony warrant oraz zgłosił żądanie sprzedaży przedmiotu zastawu w terminie miesiąca od dnia protestu. Jedynie odpowiedzialność pierwszego indosanta oddzielonego warrantu (kredytobiorcy) jest niezależna od dokonania przez wierzyciela przedstawionych aktów staranności warrantowej.

8. ODPOWIEDZIALNOŚĆ DOMÓW SKŁADOWYCH

Dom składowy ponosi odpowiedzialność na kilku płaszczyznach. Na czoło wybija się odpowiedzialność za należyte wykonywanie obowiązku pieczy¹⁹. Regulacja odpowiedzialności z tego tytułu zamieszczona jest w kodeksie cywilnym, a zatem obejmuje swoim zakresem podmiotowym wszystkich przedsiębiorców składowych, a nie tylko kwalifikowanych. Przedsiębiorca składowy odpowiada za szkodę wynikłą z utraty, ubytku lub uszkodzenia rzeczy w czasie od przyjęcia jej na skład do wydania osobie uprawnionej do odbioru, chyba że udowodni, że nie mógł zapobiec szkodzie mimo dołożenia należytej staranności (art. 855 § 1 k.c.). Odszkodowanie nie może przewyższać zwykłej wartości rzeczy, chyba że szkoda wynika z winy umyślnej lub rażącego niedbalstwa. Jeżeli ubytek nie przekracza granic określonych właściwymi przepisami lub granic zwyczajowo przyjętych, to dom składowy nie odpowiada.

Odpowiedzialność domu składowego rodzi też niewykonanie obowiązku dbałości o interesy składających. Powinność taką można sformułować na podstawie treści przepisów art. 857–859 k.c. W okolicznościach wskazanych w art. 857 k.c. przedsiębiorca składowy powinien dokonać czynności niezbędnych do zabezpieczenia mienia i praw składającego. Treść art. 858 k.c. nakłada na niego obowiązek notyfikowania o zdarzeniach ważnych ze względu na ochronę praw składającego. Natomiast jeżeli rzecz narażona

¹⁹ Szeroko: J. Napierała, *Zakres odpowiedzialności przedsiębiorstwa składowego za utratę, ubytek lub uszkodzenie towaru*, „RPEiS” 1978, t. III.

jest na zepsucie, przedsiębiorca składowy ma prawo, a gdy wymaga tego interes składającego – także obowiązek sprzedaży rzeczy z zachowaniem należytej staranności.

Dom składowy odpowiada z tytułu prawidłowego wystawienia dowodu składowego. Mieści się tu zwłaszcza odpowiedzialność za skuteczne zaciągnięcie zobowiązania przez dom składowy, co ma szczególnie doniosłe znaczenie w obliczu możliwości przenoszenia dowodów składowych przez indos. Ponadto odpowiedzialność domu składowego rodzi nieprawidłowe (nie-rzetelne) zindywidualizowanie rzeczy w dowodzie składowym. Samodzielną podstawą odpowiedzialności jest wadliwe dokonanie czynności rejestracyjnych przy okazji ustanawiania zastawu na rzeczy oddanej na skład.

Odpowiedzialność domu składowego aktualizuje się ponadto w sferze czynności egzekucyjnych. Ustawodawca zakłada ewentualność przeprowadzenia sprzedaży egzekucyjnej rzeczy oddanej na skład z naruszeniem regulujących tę procedurę przepisów. Jakkolwiek sprzedaż uważana jest za skuteczną, a nabywca obejmuje własność rzeczy bez obciążeń, to dom składowy odpowiada wobec osoby, która poniosła szkodę w wyniku niedochowania postanowień, regulujących sprzedaż egzekucyjną. Ewentualną szkodę majątkową na tym obszarze może ponieść zarówno posiadacz oddzielonego rewersu (dłużnik), jak i posiadacz oddzielonego warrantu (wierzyciel).

9. UWAGI KOŃCOWE

Treść przedstawionej regulacji domów składowych w prawie polskim, powinna sprzyjać wykształceniu się obiektywnego przekonania o wysokim stopniu wiarygodności tych przedsiębiorców. Jednakże nie tylko za sprawą przyjętych rozwiązań normatywnych szeroki krąg osób, zainteresowanych działaniem domów składowych, poświęci niebawem tym instytucjom swoją uwagę. Wejście w życie ustawy o domach składowych wydatnie przyczynia się do tworzenia podstaw nowoczesnego kredytowania oraz stanowi ważny etap w dziedzinie usprawnienia handlu na giełdach towarowych. Jednakże trudno mówić o przełomie w obu tych sferach, ponieważ ustawodawca dał jedynie formę, której treść należy dopiero nadać. Praktyka rozstrzygnie, czy domy składowe nie zawiodą oczekiwań uczestników obrotu i czy skomentowane instrumentarium prawne będzie wykorzystywane przez wszystkich zainteresowanych w sposób spełniający oczekiwania i w zgodzie z postulatem zapewnienia należytej powagi stosunkom prawnym z udziałem domów składowych. Trzeba mieć też świadomość faktu, iż wpływ na niektóre aspekty funkcjonowania domów składowych nie leży w gestii ich samych. Tym bardziej należy zwracać uwagę na funkcjonowanie domów składowych i stosunkowo szybko poczynić kroki sprzeciwu wobec „złej praktyki domów składowych”. Ukształtowane niekorzystne wzorce postępowania mogą się bowiem utrwalić wbrew literze zaprezentowanej regulacji domów składowych, w treści której

watki prewencyjne są aż nadto widoczne. Możemy być świadkami procesów nieprzychylnych, podważających bonitet domów składowych. Skierowanie wysiłku na przeciwdziałanie takim postawom powinno być zadaniem pierwszoplanowym, ponieważ stosunkowo szybko może dojść do sytuacji, gdy „(...) wiele takich składów istnieje, których dowody już dlatego nie kursują, iż nikt by ich nie przyjął”²⁰.

²⁰ O czym ponad sto lat temu przypominał T. Starzewski (*O domach składowych i nowej ustawie z dnia 28 kwietnia 1889 roku*, „Kwartalnik Stowarzyszenia Kandydatów Notarialnych w Krakowie”, t. I, nr 3, s. 5).